

İLKÖĞRETİM I. KADEME SOSYAL BİLGİLER DERSİ COĞRAFYA KONULARININ ÖĞRETİMİNDE KULLANILAN YÖNTEM VE TEKNİKLER İLE BUNLARIN UYGULANMA SIKLIĞI

Yrd.Doç.Dr. Çiğdem ÜNAL**
Tekin ÇELİKKAYA*

ÖZET

İlköğretim Sosyal Bilgiler (4. ve 5. sınıf) dersi coğrafya konularının öğretiminde; düz anlatım, soru cevap, küme çalışması, tartışma, gezi gözlem, iş, problem çözme, benzetim, beyin fırtınası, dramatisasyon yöntem ve teknikleri doğru ve etkili bir biçimde kullanılabilir. Yöntem ve tekniklerin uygulanmasına bakıldığında, öğretmenlerin çoğunluğunun bunların belli bir bölümünü kullanarak öğrencilere bilgi aktardığı görülür. Bunlar içinde, en çok kullanılan; çoğunlukla öğretmenin aktif, öğrencinin pasif olduğu düz anlatım yöntemidir. Ayrıca soru cevap, gösteri, küme çalışmaları ve tartışma yöntemleri en fazla kullanılanlar arasındadır. Öğretimin kalıcı ve etkili olması için yöntemlerin tek tek değil, birlikte uygulanması daha iyi sonuçlar vermektedir.

Bu çalışmada amaç; öğretim yöntem ve tekniklerinin, ilköğretim I. Kademe Sosyal Bilgiler dersi coğrafya konularında uygulanabilirlik ölçüsünü örneklerle ortaya koymak olmuştur. Ayrıca öğretmenlerin, söz konusu bu yöntemlerin, hangilerini ve ne kadar sıklıkla kullandıkları tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler : Sosyal Bilgiler, Öğretim Yöntem ve Teknikleri, Yöntem ve Tekniklerin Uygulanabilirliği, Öğretmen, Öğrenci.

** Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi İlköğretim Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

* Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Öğrencisi

ABSTRACT

Methods and techniques such as lecturing, question-answer, group-work, demonstration, discussion, observation, problem-solving, analogy, brain storming, experimenting and dramatization may be used properly and effectively in teaching geography subjects in the 4th and 5th years of elementary education.

As for the availability of these techniques and methods, majority of the teachers teach their students using a certain group of these. Lecturing is the most widely preferred method in which the teacher is usually active while the student passive. Question-answer, demonstration, group-work and discussion techniques are also used to a great extent. It seems that, for an effective and permanent teaching, using all of these methods together, rather than one by one, gives more successful results.

In this study, it was aimed to exemplify the applicability rate of teaching methods and techniques at the first stage of primary schools. It was also aimed to identify which of these methods and techniques are used by teachers and the frequency of using them.

Keywords : *Social sciences, Teaching techniques and methods, the availability of techniques and methods, teacher, student.*

İLKÖĞRETİM I. KADEME SOSYAL BİLGİLER DERSİ COĞRAFYA KONULARININ ÖĞRETİMİNDE KULLANILAN YÖNTEM VE TEKNİKLER İLE BUNLARIN UYGULANMA SIKLIĞI

Methods And Techniques Used In Teaching Geography Subjects In Social Sciences Lessons In The First Stage Of Elementary Education And The Frequency Of Application Of These Methods

GİRİŞ

Yöntem, eğitimin hedeflerine ulaşmak için kullanılacak tekniklerin, işlenecek konunun, araç-gereç ve kaynakların birbiriyle ilişki olarak kullanıldığı bir öğretme yoludur. (Erden, 1997:98) Başka bir tanıma göre yöntem; gerçeğe en kısa yoldan ulaşmak için kullanılan zihinsel ve işlemsel süreçler olarak ele alınabilir. (Sönmez, 1997:9) Sosyal Bilimler’de her çeşit öğrenmeyi gerçekleştirecek tek bir yöntem yoktur, birbirlerine benzer veya farklı olan çeşitli yöntem ve teknikler vardır. Her yöntemin üstünlükleri yanında, yetersizlikleri, sınırlıkları vardır. Bu yüzden tek yöntemle yetinmemek, yöntemleri çeşitlendirmek; dolayısıyla birinin yetersizliğini, bir başkasının üstün yanlarıyla gidermek gerekir. Uygulanacak yöntem ve teknikler belirli ölçütlere göre seçilmeli, özellikle seçimin belirleyicileri arasında hedef ve öğrenci ilk sırada yer almalıdır.

Yöntemler, öğretimi yapılacak derse ve konuya göre farklılıklar göstermektedir. Konuların farklı biçimlerde sunulabileceği birçok öğrenme etkinlikleri vardır. Bu sebeple öğretim yöntemleri; genel öğretim yöntemleri ve özel öğretim yöntemleri olmak üzere iki grupta toplanmıştır. Genel öğretimde söz konusu edinilen ilkeler, yöntemler, teknikler, araç ve gereçler bütün bilim dallarının eğitim ve öğretiminde uygulanabilecek ortak yöntemler değildir... İşte bu güçlükler ve ihtiyaçlardan dolayı, yöntem bilimde, öğretim bilgisinin özel bir alanı sayılan özel öğretim yöntemleri diye bir bilgi dalı doğmuştur. (Doğanay, 2002: 159-160)

Öğretim yöntem ve tekniklerinden faydanılmadığında, temel bilgilerin ve kavramların öğrenciye aktarılması sınırlı olmaktadır. Sonuçta geleneksel olarak öğretmene ve ders kitabına bağımlı düz anlatım (sözlü anlatım) yöntemi çok kullanılmaktadır. Oysa eğitim ve öğretim süreci içerisinde kullanılacak, öğrenciye dönük, analizci, eleştirel, öğrencinin sosyalleşmesine, bağımsız karar verme, araştırma ve inceleme yapmasına imkan veren birçok yöntem ve teknik vardır.

Bunlar; soru cevap, gösteri, gezi-gözlem, iş, problem çözme taşıma, benzetim, beyin fırtınası, küme çalışmaları vbg yöntem ve tekniklerdir.

Bu araştırmanın birinci bölümünde, ilköğretim I. Kademe Sosyal Bilgiler dersi içerisinde yer alan coğrafya konularından alıntılar yapılmış ve uygulanabilecek yöntem ile tekniklerin özelliklerinden kısaca bahsedilerek, uygulanabilirlik dereceleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Birinci bölüm bir nicel araştırma özelliğindedir.

Araştırmanın ikinci bölümünde ise, söz konusu coğrafya konularının işlenişinde, öğretim yöntem ve tekniklerin kullanılma sıklıkları tespit edilmeye çalışılmış olup, bu bölüm nitel bir araştırmadır.

Söz konusu araştırma, ilköğretim okullarında sınıf öğretmenliği yapan öğretmenlerle yapılan birebir görüşmeler sonucu elde edilmiştir. Araştırmanın evrenini özellikle ilköğretim 4. ve 5. sınıf sosyal bilgiler dersini okutan öğretmenler oluşturmaktadır.

Araştırmanın örnekleme; Erzurum ilçe merkezinde bulunan 15 ilköğretim okulu seçilmiştir. Okulların seçimi tesadüfi değildir. Bu okulların başarı seviyeleri ve şehirdeki dağılımları dikkate alınarak; her semtten okulların seçilmesine çalışılmıştır. Seçilen her ilköğretim okulunda, iki Sosyal Bilgiler Öğretmeniyle anket yapılmış ve sonuçta 30 öğretmenin bu konudaki görüşleri alınmıştır. Öğretmenlerin yaş, cinsiyet, sosyo ekonomik durumları göz önünde bulundurulmamıştır.

BULGULAR VE YORUMLAR

1- Coğrafya Eğitiminde Kullanılan Yöntem ve Tekniklerin Uygulanabilirliği

1.1.Düz Anlatım Yöntemi:

En popüler öğretim-öğrenim etkinlikleri içerisinde yer alan düz anlatım; öğretmenden öğrenciye bilgi akışını sağlayan bir yöntemdir. Özellikle giriş yaparken, konuyu özetlerken, açıklama yaparken ve bilgi verirken kullanılmaktadır. Anlatım yönteminde öğretmenin rolü daha fazladır. Öğretmen sürekli olarak öğrencilerin ilgilerini çekmeli ve onları heyecanlandırıp dersle ilişkilendirmelidir. Bütün sınıf dersi dinlemeye hazır hale gelince bilgi akışı sağlanmalıdır. Ancak bu yöntemde öğrenmeyi sağlamak için anlatımın kısa ve öz olması gerekir. Konu içerisinde yer alan kavram, terim ve deyimler tahtaya yazılarak açıklanmalıdır, anlatım sırasında; şekil, tablo gibi görsel ve hatta işitsel araçlar kullanılmalıdır. Zaman zaman başka yöntemlerden yararlanılmalı; sorular sorularak öğrenci pasif olmaktan kurtarılmalıdır.

Örnek:

“Yeryuvarı (Dünya) dıştan içe-yüzeyden merkezine doğru başlıca üç farklı bölümden oluşur: 1- Kabuk (litosfer).....2- Manto.... 3-Çekirdek.... Sial-Sima-Mağma gibi kavramlar tahtaya yazılır, açıklanır. Yeryuvarının iç yapısını gösteren tablo ve şekiller kullanılarak anlatım yapılır”

Anlatım yöntemi yerinde ve zamanında uygulanırsa verimli ve etkili olur. Bilgi edinmede düz anlatım ya tartışmaya eşittir ya da ondan üstündür. (Açıkgöz, 1996:291).

1.2. Soru Cevap Yöntemi:

Sınıf içi uygulamalarda en yaygın şekilde kullanılan bir yöntemdir. Yöntem, öğrencilere düşünme ve konuşma alışkanlıklarını kazandırma bakımından oldukça önemlidir. Coğrafyada her konunun öğretiminde kullanılabilir.

Soru-cevap yönteminde öğrencilerin derse katılımını sağlamak için, öğretmenin hoşgörülü olması, doğru cevapları pekiştirip, yanlış cevapları kızmadan düzeltmesi gerekir. Öğretmenler ders işlerken genellikle akıllarına ilk gelen soruları yöneltirler, bu yanlış bir uygulamadır. Doğru olan öğretmenin önceden öğrencilere yönelteceği soruları hazırlayıp, yeri geldikçe kullanmalarıdır. Soru-cevap yönteminde kullanılan soru çeşitleri (Erden, 1997:106-110) coğrafya konularının öğretiminde şu şekillerde kullanılabilir.

1.2.a. Hatırlatma Gerektiren Sorular:

Bu tür sorular öğrencinin sahip olduğu bilgileri olduğu gibi, hiçbir değişikliğe uğratmadan hatırlamasını gerektirir. Tek ve kısa cevabı vardır, bunlar; öğrenilenlerin tekrarını sağlar ve sözel bilgilerin öğretilmesinde kullanılabilir. Hatırlama gerektiren sorularda başlıca anahtar sözcükler; “kimdir, nedir, ne zaman, nerede? Ayırt ediniz, anımsayınız, tanımlayınız, adlandırınız vb.

“Ova nedir? Plato nedir? Van Gölü nerededir? Türkiye’de kömür yatakları ne zaman işletilmeye başlandı? Doğu Anadolu Bölgesinin bölümlerini adlandırınız”

1.2.b. Bütünleştirici Sorular:

Verilen ya da hatırlanan bilgilerin analizini ve bütünleştirilmesini gerektirir. Benzerlikler, farklılıklar görülür, sebep-sonuç ilişkileri kurulur. Bütünleştirici sorularda başlıca anahtar sözcükler; neden, nasıl? Açıklama benzerlik, farklılık, karşılaştırma, özetleme, yorumlama, ilişkilendirme, örnek verme.

“Türkiye neden yüksek bir ülke olmuştur? Yağış nasıl oluşmaktadır? Doğu Anadolu Bölgesi ile Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nin ekonomik faaliyetleri arasında benzerlikler var mıdır? Dolu ve kar oluşumu arasındaki

farklılıklar nelerdir? Türkiye nüfus artışının sebepleri ve sonuçları hakkında bilgi veriniz?”

1.2.c. Ayrıştırıcı Sorular:

Bu tip soruların yanıtı yaratıcılık ve hayal gücü gerektirir. Sorular açık uçludur ve farklı doğru yanıtlar gelebilir. Farklı cevaplar geleceğinden öğretmenin bu cevaplar arasındaki farklılığı kabul etmesi gerekir. Bu tip sorular öğrencilerin işini zorlaştıracağından (daha fazla düşünme süresi gerektirir) cevaplama oranının düşmesine yol açabilir. Başlıca anahtar sözcükler.....:.....çözümler geliştiriniz plan öneriniz,nasıl toplarsınız, nasıl bir sonuca varılabilir?

“Çevre kirliliğini azaltmak veya yok etmek çözümler geliştiriniz. Türkiye sanayisinin gelişmesi için ne yapılabilir? İşsizliğin artmasının sonuçları neler olabilir? Sattığımız sanayi ürünleri arasında tarıma dayalı sanayi ürünleri ağırlıktadır. Bundan nasıl bir sonuç çıkarılabilir?”

1.2.d. Değerlendirme Soruları:

Bu tür sorular, herhangi bir konunun, herhangi bir düşüncenin değerlendirilmesine yönelik karar verme ile ilgili olan sorulardır. Sorular evet, hayır gibi kısa cevaplı olabileceği gibi uzun cevapta gerektiren sorular olabilir. Başlıca anahtar sözcükler;..... hangisi daha önemli siz karar veriniz,..... sizce neler yapılabilir,..... sizce sebepleri nelerdir,.....sizce doğru mudur?

“Turizmin gelişmesi tarım sektörünü canlandırır, sizce doğru mudur? Demiryollarının ağır ve hacimce büyük olan yüklerin taşınmasında tercih edilmesinin sebepleri nelerdir. Turizmin gelişmesi için sizce neler yapılabilir? Marmara Bölgesi'nin hızlı sanayileşmesini sağlayan etkenler içerisinde sizce hangisi daha önemlidir.”

1.3. Gösteri Yöntemi:

Bu yönetime demonstrasyon yöntemi de denir. Öğretmen konumundaki eğitimcinin, öğrencilerin gözleri önünde bir şeyin yapılış şeklini göstermesi, ya da bir varsayımı kanıtlamak, bir ilkeyi doğrulamak amacıyla yaptırdığı her türlü faaliyete gösteri yöntemi denir. (Doğanay, 2002:166).

Gösteri anlatma ve açıklama esasına dayanır. Bu yöntem coğrafya konularını ezber olmaktan kurtarır. Konular işlenirken öğretmen konunun gerektirdiği görsel malzemeyi hazırlayıp sınıfa getirmek için mutlaka özen göstermelidir. Konuların daha iyi anlaşılmaları; öğrencilerde kalıcı izler bırakabilmeleri öğretmenlerin araç ve gereç sağlama konusunda harcamaktan kaçınmayacakları zamana bağlıdır. Gösteri yönteminde kullanılacak araç ve gereçlerin bazıları şunlardır:

“Küre, harita, slayt, film, dramatik oyunlar, resimler kum masası, zaman şeritleri, mevsim diyagramları, grafikler, afiş, posterler, tepegöz, episkop”

1.4. Gezi – Gözlem ve İnceleme Yöntemi:

Coğrafyada bazı konular, dinlemekten, okumaktan ziyade; gözlem yaparak, yaşayarak, inceleme yaparak daha kolay öğrenilir ve kalıcı olur. Ancak gözlem gezisi özellikle maddi bir yük getirmesi bakımından çok sık kullanıla bir yöntem olmaktan çıkmıştır. Uygulanan kişiye fazlasıyla sorumluluk veren bu yöntem; günümüzde daha çok kısa mesafeli gözlem gezileri şeklinde olabilmektedir.

Öğretmen duyarlı ve uyanık olursa, kendisi çevresinin farkındaysa, sınıfta, okulda pek çok gözlem konusu yakalayabilir. Sıradan önemsiz gibi görünen çok şey ilginç bir gözlem konusu olabilir. (Nas.2000:134)

“Dolu, yağmur yağışları, oluşan çığ ya da kırağının incelenmesi, kutup yıldızından ya da gölgeden yön bulma, gece gündüz oluşumu, yakın çevrede bulunan bir akarsu veya derenin debisinin mevsimlere bağlı olarak azalması çoğalmasının gözlemlenmesi, bir köyü inceleme gezisi, çevredeki fiziki coğrafya şekillerini görme-inceleme gezileri” gibi.

Özenli bir planlamayı gerektiren inceleme gezileri, dershanede verilen sözel etkileşimden daha verimli ve kalıcı olmaktadır.

1.5. İş Yöntemi

Öğrencinin fiziksel ve zihinsel gücünün birlikte kullanılmasını gerektiren bu yöntem, coğrafya öğretiminde uygulanması zor olmayan bir yöntemdir. Sistemli öğrenmeyi de mümkün kılan iş yöntemi öğrencilerin el becerilerini geliştirir.

“Konularına göre çeşitli haritaların çizilmesi, dilsiz haritaların öğrenciler tarafından amacına uygun doldurulması, nüfus artışı grafikler, nüfus yoğunluğu haritalarının çizimi, zihinsel işleve örnek olarak ders konularının okunması, özet çıkarılması, sözlü rapor sunulması.” gibi.

1.6. Problem Çözme Yöntemi:

Bütün bilimlerde olduğu gibi, coğrafya eğitiminde de yöntemin büyük rolü vardır. Ancak ne yazık ki, coğrafya araştırmaları ve eğitiminde dikkatle uygulanması gerekirken, çoğu kimse tarafından bu ilmin bu yönü anlaşılmadığından, halen bazı aydınlar bile coğrafya ilmine ülke adı, kent, ırmak, dağ adı ezberleten bir ilim saymaları gibi ampirik bir görüş, bu güçlükten, yani orta öğretimdeki eksik coğrafya bilgilerinden kaynaklanmaktadır. Oysa problem çözme yöntemi, coğrafya eğitiminde de uygulama alanı olan bir yöntemdir. (Doğanay, 2002:162).

İnsanlar hayatları boyunca çeşitli sorunlarla karşılaşır ve bu sorunları gidermek için de uygun çözüm yolları aramaya çalışır. İşte bu yöntemi

uygulayan çocuk bilgileri kullanmayı, veri toplamayı, denence kurmayı öğrenir. Sorun çözme becerisini geliştirir. Öğrenme ve hatırlama konusunda bugüne kadar yapılan araştırmalar incelendiğinde, öğrencilerin en iyi şekilde, ilgili problemlere cevap ararken öğrendiğini ortaya koymaktadır. Oysa öğretmenlerimizin bir bölümü yaşadığımız coğrafyanın bunu gerektirdiğine inanmalarına rağmen; problem çözme yöntemini çok fazla kullanmamaktadırlar. Aslında problem çözme yönteminin uygulanması, görüldüğü kadar kolay değildir. Bilgileri aktarma yöntemi ile yetişmiş olan eğitimcilerin okul deneyimleri, problem çözme ve bu yöntemin uygulanması konusundaki düşüncelerin oluşmasına yardımcı olamamaktadır.

Bu konuda yapılan araştırmalar incelendiğinde problem çözmenin basamaklarını, çoğunlukla beş aşamada ele alındığı görülmektedir.

1.6.a. Öğrencinin problemi fark etmesi veya tanıma aşaması

Problem çözmenin ilk aşamasında öğrencinin problemi iyi anlaması, kısaca hissetmesi gerekir. Varsayalım, öğretmen erozyon problemini gündeme getirmek istiyor, bunun için bir takım hazırlıklar yapması gerekir. Örneğin “ilgili slaytlar, resimler, gazete-dergi haberleri ve hatta gözlem gezileriyle” problemin öğrenciler tarafından fark edilmesi sağlanır.

1.6.b. Problemin tanımlanması:

Bu aşamada sorunla ilgili sahip olunan ve eksik olan bilgiler ortaya konularak problem tanımlanmaya çalışılır. Öğrencilerin bir çoğu orman ne olduğunu bilirler, ancak orman-toprak ilişkisinin farkında değildirler. Ormanların yok edilmesiyle toprak kaymalarının meydana geleceğini ve buna bağlı olarak da toprak kaymalarının meydana geleceğini ve buna bağlı olarak da toprak kaybının olabileceği toprak veriminin azalacağını v.b. ifadelerle problemin tanımı yapılır.

1.6.c. Problemin çözümü için denence kurulması:

Sorunu çözmek için ne gibi yollara başvurulması gerekir – çözüm yolları nelerdir, hangi veriler bu sorunun önemini açıkça ortaya koyar – konuyla ilgili yazılı ve gözleme dayalı kaynaklar nelerdir? Kurulan denenceler toplanması gereken bilgiler için yol gösterici olmalıdır.

“Ormanlık alanda hayvanların otlatılmaması, orman yangınlarının önlenmesi, meralarda erken zamanlarda ve bilinçsizce, hayvanların otlatılmasına son verilmesi, erozyon konusunda insanların bilgilendirilmesi.” gibi denenceler kurulabilir.

1.6.d. Problemin çözümü için gerekli bilgilerin toplanması:

Bu aşamada öğrenciler ileri sürdükleri çözüm yollarının doğruluğunu kanıtlamak için kaynak toplar, gözlem ve incelemelerle değerlendirme yaparlar. Bunun içinde uzman kişilerle görüşür, yapılan araştırmaları inceler, hatta yöre insanıyla konuşarak bilgi toplarlar.

1.6.e. Verilerin değerlendirilmesi:

Toplanan veriler değerlendirilerek denencelerin doğru olup olmadığı saptanır ve bir genelleme yapılarak erozyonun sonuçları ortaya konulur.

“Binlerce yıldan oluşan toprak kısa sürede yok olabilir. Verimi azalan topraklar ülke nüfuslarını besleyemez hale gelebilir. Meraların verimi düşer, ülke hayvancılığı geriler, o halde erozyon ülkeler için bir problem kabul edilmeli ve onunla, bilinçli bir şekilde mücadele edilmelidir.”

Görüldüğü gibi problem çözme yöntemi veya aşamalarının coğrafya araştırma konularına uygulanabilmesi mümkündür. Ayrıca bu yöntemde zihin; akıl yürütme - analiz – sentez ve yargılara ulaşma gibi yüksek düşünce işlevlerini birlikte kullanmaktadır. (Doğanay, 2002:162)

1.7. Tartışma Yöntemi:

Tartışmanın olduğu yerde öğrenmede o ölçüde ilerleme gösterir. Tartışmayla öğrencilerin farklı düzeyde soru sorma becerilerini kullanmaları sağlanabilir, karşılıklı bilgi alışverişi ortaya çıkar.

Tartışma, iki ya da daha çok kişinin belirli bir konuya, soruna ilişkin düşünce alışverişinde bulunmasıdır. Soru – yanıt nasıl düz anlatımı zenginleştiriyorsa tartışma da soru – yanıtı zenginleştirmektedir. (Çileti, 1985:57). Ancak öğretmen öğrencileri sorularla yönlendiremediği takdirde, konu dağılıbilir. Bu sebeple öğretmenin, tartışmaya yön verecek soruları önceden hazırlaması gerekir, ayrıca, öğretmen bütün sınıfın tartışmaya katılımını sağlamalı ve tartışma şekilleri hakkında bilgi sahibi olmalıdır. Tartışmanın sonunda, tartışma konusu öğretmen ya da öğrenciler tarafından değerlendirilmeli ve sonucu özetlemelidir.

Sosyal Bilgiler – Coğrafya derslerinde tartışılacak konulardan bazıları şunlardır.

“Türkiye’de turizmi geliştirmek için neler yapılabilir? Hızlı şehirleşmeye bağlı olarak ortaya çıkan sorunlar nasıl çözümlenebilir? Nüfus artışının faydaları nelerdir? Doğu Anadolu Bölgesi’nin nüfus ve nüfus yoğunluğunun az olmasının sebepleri nelerdir?”

1.8. Benzetim Tekniği:

Benzetim, bir ölçüde, oyunlaştırmaya benzeyen, sınıf ortamında öğrencilerin bir olayı ya da durumu gerçekmiş gibi göstererek, üzerinde bir takım öğrenme etkinliklerini gerçekleştirmeyi temel alan bir öğretim tekniğidir. Yalnız oyunlaştırmada öğrenciler, bir rolü belirli bir metne bağlı kalmadan, içlerinden geldiği gibi oynayabilirken; benzetim tekniğinde, üstlendikleri bir rolü gerçek yaşamdakine uygun bir biçimde oynamak ve olanak ölçüsünde gerçeği canlandırmak durumundadır. Geleneksel yöntem ve tekniklerin yanında, zaman zaman bu tekniğin kullanılmasıyla sınıfta bir

hareket, bir canlılık da getirilmiş olur. (Can, Yaşar ve Sözer, 1998:115).

“Olası bir depremde, öğrencilerin depremden nasıl korunacaklarına dair eğitim çalışmaları yapmaları” benzetim tekniğiyle uygulanabilir

Benzetim tekniğinde öğrenciler bir problemle karşılaştıkları zaman problemi çözmek, karar vermek zorundadırlar. Bu açıdan analiz, sentez ve değerlendirme yapmak durumundadırlar (Erden, 1997:144)

“Türkiye'nin yerüstü su kaynaklarından yararlanma konusunda temel bilgiler verildikten sonra, su kaynakları bakımından zengin olan herhangi bir yörenin haritası oluşturulur, bütün öğrencilere fotokopi yapılarak dağıtılır. Harita üzerinde su kaynaklarının çevrelerindeki yerleşmeler, tarım alanları, sanayi kuruluşları ve bunun gibi yerler işaretlenmelidir. Öğretmen öğrencilerden bir mühendis gibi düşüncelerini söyleyerek, harita üzerinde belirlenmiş noktalar üzerinde; nerelere baraj, nerelere gölet, nerelere su kanalları yapılabilir – çevresindeki tarım alanlarına yerleşmelere faydaları neler olabilir vb. konularda saptamalar yapmalarını ister.” Bu tekniğin hedefine ulaşması için öğretmenin öğrencilere esas amacını açıklaması gerekir, eğer öğrenci bunu harita üzerinde bir oyun oynama olarak algılayorsa amaca ulaşılmaz, bu yüzden öğretmen, temel ilke ve kurallarla ilgili sık sık hatırlatma ve uyarı yapmalıdır. Ancak sorunu çözme etkinliklerine ve karar verme sürecine karışmadan, sadece yol gösterici ve yardımcı olma görevini sürdürmelidir. Benzetim tekniği sonucunda, mutlaka bir özet ve genel değerlendirme yapılmalıdır. Grup çalışmalarıyla ortaya çıkan sonuçlar mutlaka tartışılmalıdır, bu da öğrencilerin hatalarını görmelerine, nelere dikkat etmeleri gerektiğini anlamalarını sağlar.

1.9. Beyin Fırtınası Tekniği:

Beyin fırtınası, “Buluş Fırtınası” da denilen, yaratıcı sorun çözme gücünü heyecanlı bir ortamda geliştirmeyi amaçlayan; öğrencilerin, hayal kurarak ve bir sorun ya da konu üzerinde görüş ve düşüncelerini fırtına hızıyla açıklayıp tartışarak ortaya koymalarına ve bu yolla öğrenmelerine olanak sağlayan bir küme tartışması tekniğidir.(Can, Yaşar ve Sözer, 1998:113).

“Doğal çevreyi korumazsak neler olur? Doğal felaketlerden korunmak için çağdaş bilimsel bilgiyi nasıl kullanabiliriz? Boğazların jeopolitik önemi nedir? Boğazlar olmasaydı Türkiye'nin toplumsal ve ekonomik yaşamı nasıl etkilenirdi? Uzay araştırmaları neden yapılır, bu araştırmalar olmasaydı neler olmazdı?” gibi sorularla öğrenci aktif hale getirilir. Bunu yaparken önemli olan konuyla ilgili görüş ve düşüncelerin olabildiğince hızla belirtilerek yazıya dökülmesi ve daha sonra bunların sınıf ortamında değerlendirilmesidir.

1.10. Dramatizasyon:

Dramatizasyon öğrencilerin duygularını ya da olayları yansıtma için yapılan bir etkinliktir, bu sayede öğrenciler kendilerini ifade etme fırsatı bulurlar. Drama sadece öğrencilerin rol yapması değil, aynı zamanda yorum yapmalarını, tutum ve düşünceleri geliştirerek bilgi kazanmalarını sağlar.

“Sınıfta bir grup öğrenci yabancı turist, ayrı bir grup turizm işletmesi yöneticisi ve çalışanları olurlar. Öğretmen öğrencilerden turistlerin isteklerini, düşüncelerini yansıtma, turizm işletmesinde çalışan insanların onlara karşı nasıl davranmaları gerektiği konusunda, oyunculuk yeteneklerini ortaya koymalarını ister. Bu doğaçlama olarak ya da öğrenciler tarafından yazılıp formal drama şeklinde gerçekleştirilebilir.” Oyunlaştırılan olayda öğrencilerin kostüm ve dekora gerek duymadan sınıf ortamında canlandırmaları gerekir.

1.11. Küme Çalışması Yöntemi:

İlköğretim Sosyal Bilgiler Programı'nda küme çalışmaları önerilmektedir. Küme çalışması yöntemi, coğrafya ünitelerinde de uygulanabilir. Bununla, öğrencilerin çeşitli kaynaklardan bilgi elde ve bilgileri başkalarına sunma yolları, yardımlaşma, işbirliği yapma, birlikte çalışma, eleştirel düşünme; başkalarının görüşlerine saygı duyma, gruba katılma, grubu yönetme, kendine güvenme..... becerileri geliştirilir.

Küme çalışmaları yönteminde kümenin her üyesi ünite konularını aralarında paylaşırlar. Her öğrenci kendi konusunda bireysel çalışma planı yapar ve onun üzerinde çalışır. Sonunda her öğrencinin çalışması birleştirilerek küme raporu oluşturulur.

“Herhangi bir küme, **Dünyamız ve Türkiye** (5.Sınıf, Ünite II Birinci Bölüm) ait sorununu almış olsun, bu durumda böyle bir iş bölümü yapılabilir.

I. Öğrenci : Dünyanın şekli, karaların, denizlerin dağılımı.

II. Öğrenci : Türkiye'nin konumu.

III. Öğrenci : Türkiye'nin denizleri ve sınırları.

IV. Öğrenci : Türkiye'nin Jeopolitik önemi.

V. Öğrenci : Türkiye haritasını çizme.

2- Öğretim Yöntem ve Tekniklerin İlköğretim I. Kademe Sosyal Bilgiler Dersinde Coğrafya Konularının Öğretiminde Kullanılma Sıklıkları:

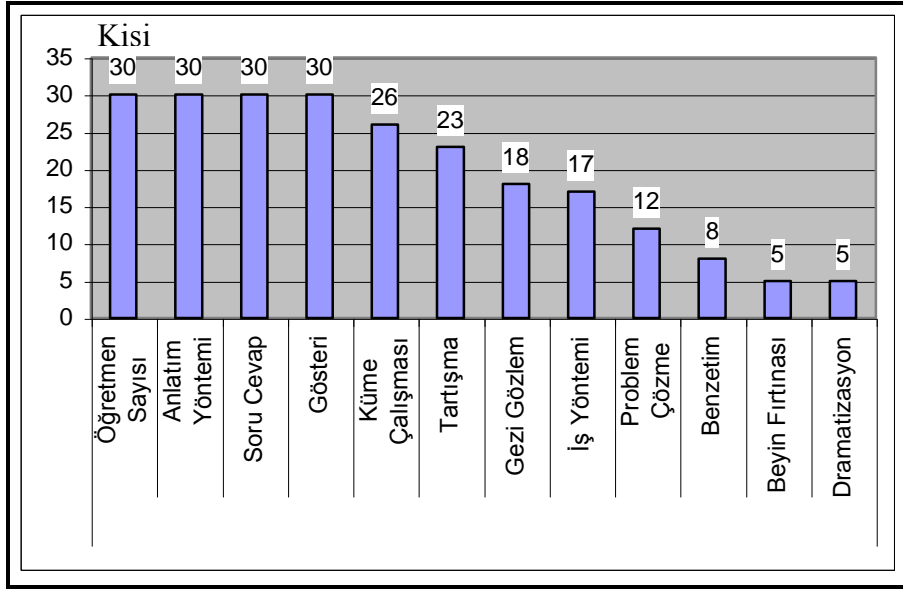
Anlatım, Soru Cevap ve Gösteri Yöntemi, Sosyal Bilgiler dersinde en çok kullanılan yöntemlerdir. Ankete katılan öğretmenlerimizin %100'ü yukarıda belirtilen bu üç yöntemi coğrafya konularını işlerken

kullandıklarını ifade etmişlerdir. (Şekil ve Tablo 1). Anlatım yöntemi öğrencileri pasif hale getirmediği sürece rahatlıkla kullanılabilir. Ancak öğrencilerin ders süresi boyunca dikkatlerini yoğunlaştırmak için Anlatım yöntemi; soru cevap ve gösteri yöntemiyle desteklenmelidir.

Tablo 1. Ankete Katılan Öğretmenlerin Öğretim Yöntem ve Tekniklerini Kullanma Miktarları.

Öğretmen Sayısı	Anlatım Yöntemi	Soru Cevap	Gösteri	Küme Çalışması	Tartışma	Gezi Gözlem	İş Yöntemi	Problem Çözme	Benzetim	Beyin Fırtınası	Dramatizasyon
0	0	0	0	6	3	8	7	2			

Kaynak: Erzurum İlçe Merkezi'nde 15 ayrı İlköğretim okulunda Sosyal Bilgiler Dersine giren 30 öğretmenle birebir yapılan karşılıklı görüşmeler sonucunda tespit edilmiştir.

Şekil 1. Ankete katılan öğretmenlerin öğretim yöntem ve teknikleri kullanma oranları.

Öğretimi tek kaynağa bağımlı olmaktan kurtarıp öğretmen ve öğrencileri araştırma, inceleme, deney, gözlem ve iş yapma gibi değişik faaliyetlere yönelterek çeşitli yöntem ve teknikler kullanma ve uygulamalarına imkan sağlayan küme çalışmaları, coğrafya konularının öğretiminde ayrı bir yere sahiptir. Ancak yaptığımız araştırmaya katılan

öğretmenlerimizin %87'sinin bu tekniği kullandıkları tespit edilmiştir. Geriye kalan %13'lük bölümü ise; kümede görev alan bazı öğrencilerin tamamen pasif olduklarını, bütün sorumluluğu kümedeki bir veya iki öğrencinin üstlendiğini, ünite işleyişinde zaman probleminin ortaya çıktığı, özellikle kümenin oluşturduğu ilk günlerde bir takım güçlüklerle karşılaşıldığı, küme içinde öğrenciler arasında anlaşmazlıklar oluştuğunun, öğrenci sayılarının fazla olması gibi sebeplerle bu tekniği kullanmadıklarını ifade etmişlerdir.

Fazla zaman alması, maddi yük getirmesi, öğretmen ve okul idaresinin öğrencilerin sorumluluğunu almak istemeleri gibi sebeplerle ilköğretimde gezi – gözlem yöntemi çok sık kullanılmamaktadır. Anket yaptığımız okullardaki öğretmenlerin ancak %60 bu yöntemi yıl içerisinde, ancak bir kez ve yakın mesafe gezileri olarak uygulayabildikleri tespit edilmiştir. Ayrıca %56'sı harita çizdirmek, dilsiz harita kullanmak, grafikler çizdirmek gibi çalışma teknikleriyle iş yöntemini kullanmaktadırlar. Ancak unutulmamalıdır ki; iş yöntemi bedensel ve zihinseldir, ders dinlemek, sınava hazırlanmak, sınava girmek gibi çalışmalar iş yöntemi içerisinde yer alır.

Coğrafyada problem çözme yönteminin uygulanması; tümevarım, tümünden gelim, analiz (çözümleme) ve sentez (birleştirme, sonucuna ulaşma) gibi akıl yürütme yöntemlerinin birlikte uygulanması esasına dayanmaktadır. (Doğanay, 2002:163). Araştırmaya dahil edilen öğretmenlerimizin %40'ı problem çözme yöntemini, denenceler kurarak kullandıklarını belirtmişlerdir. Yöntemi kullanmayan öğretmenler, özellikle bir denence kurmadıklarını, ancak soru – cevap ve tartışma yöntemini kullanırken, akıl yürütme yönteminden de faydalandıklarını ifade etmişlerdir.

Düz anlatımda yalnızca öğretmen öğrenciye soru sorabilirken, soru – cevap yönteminde öğrenci de öğretmene soru sorabilmektedir. Tartışma yöntemi ise; öğrencinin hem öğretmene hem de arkadaşlarına soru sorabilme esasına dayanır. Çok faydalı olan ve öğrenciler tarafından çok sevilen bu yöntemin kullanılış oranı (%76), oldukça yüksektir (Şekil – 1).

Öğretmenin yaratıcılığının ön plana çıktığı benzetim (%26), beyin fırtınası (%16), dramatizasyon (%16) tekniklerinin ise, öğretmenler tarafında çok fazla kullanmadıkları görülmektedir.

TARTIŞMA ve ÖNERİLER

Yapılan bu araştırmada; Sosyal Bilgiler Derslerinde kullanılan “yöntem ve tekniklerin” neler olduğu ve bunların “coğrafya konularının işlenmesi esnasında uygulanabilirliği” ayrıca “uygulanma sıklıkları” ortaya konulmaya çalışıldı. Yukarıda belirtilen yöntem ve tekniklerin Sosyal bilgiler öğretmenleri tarafından çoğunlukla kullanıldığı ve coğrafya

derslerinde de rahatlıkla kullanılabilceği ortaya çıkmıştır. Eğitim ve öğretimin değişen koşullar içerisinde olduğu düşünülürse, öğretmenin belirli yöntem ve tekniklere bağlı kalmasının sakıncaları açıkça ortaya çıkar. Öğretmenlerin sadece bu yöntem ve teknikleri bilmesi yeterli değildir, etkin bir öğretim için öğrencilerin bireysel farklılıkları, gelişim aşamaları ve en iyi nasıl öğrendikleri konusundaki araştırmalar hakkında bilgi sahibi olması gerekir.

Coğrafya bilgileri sadece günlük yaşamda kullandığımız bilgileri vermez, tam ve sağlıklı bir coğrafya eğitimi dünyadaki diğer insanlarla olan bağlantımızı, dünyayla olan ilişkimizi, kendimizi anlamamıza yardımcı olan becerileri, bilgi kavram ve temelleri daha iyi algılamamızı sağlar. Öyleyse sağlam bir coğrafya eğitimi, öğrencilere yerleri isimleriyle, buldukları konularıyla ve bunun ötesinde, coğrafya olgusu hakkında gerçeğe dayalı bilgi sağlamalıdır. Öğrencileri ezbere yöneltmek yerine onları öğrendiklerini uygulamaya sokarak yöntem ve teknikler kullanılmalıdır.

Tablo 1 incelendiğinde düz anlatım, soru-cevap ve gösteri yöntemlerinin araştırmaya katılan bütün öğretmenler tarafından kullanılması gerçekten sevindirici bir sonuç olmuştur. Küme çalışmaları – tartışma – gezi gözlem – iş yöntemlerinin kullanımı ise %55 üzerinde oranlara sahiptir. Problem çözme, benzetim dramatisasyon, beyin fırtınası yöntem tekniklerinin kullanım oranlarının oldukça düşük olduğu tespit edilmiştir. Ancak yaptığımız araştırmalar sonucunda verdiğimiz örneklerle bu yöntem ve tekniklerin coğrafya öğretiminde tümüyle uygulanabilirliği açık bir şekilde ortaya konulmuştur.

Öğretmen her dersinde bu yöntem ve tekniklerden birkaçını kullanarak dersini verimli bir şekilde işleyebilir. Coğrafyadaki konuların sebep – sonuç ilişkileri ancak bunların kullanımıyla ortaya konulabilir.

Öğretmenlerin sadece bu yöntem ve tekniklerin neler olduğunu bilmeleri yeterli değildir. Bunlardan hangisinin hangi konu öğretiminde kullanılabilceğini, işlenen konuda hangileri kullanılırsa daha iyi sonuç elde edileceğini bilmeleri gerekmektedir. Bunun içinde yaratıcılığın kullanılarak planlı ve düzenli hazırlıklar yaparak, öğrenciyi aktif kılarak düşünmeye teşvik ederek, öğrencinin bireysel farklılıklarına dikkat ederek, belirtilen yöntem ve tekniklerin hepsini kullanmak zorundadır.

KAYNAKÇA

- Açıköz, K, Ü., 1996, Etkili Öğrenme ve Öğretme. İzmir.
- Can, G., Yaşar, Ş., Sözer, E., 1998, Sosyal Bilgiler Öğretimi, Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- Çilenti, K., 1998, Eğitim Teknolojisi ve Öğretim, 3.Baskı, Ankara.
- Doğanay, H., 2002, Coğrafya Öğretim Yöntemleri, 5. Baskı, Erzurum.
- Erden, M., 1997, Sosyal Bilgiler Öğretimi, Ankara.
- Nas, R., 2000, Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi, Bursa.
- Sönmez, V., 1996, Sosyal Bilgiler Öğretimi, Genişletilmiş 2.Baskı, Erzurum.

İlköğretim I. Kademe Sosyal Bilgiler Dersi Coğrafya Konularının Öğretiminde Kullanılan Yöntem ve Teknikler ile Bunların Uygulanma Sıklığı